

NOVA EVANGELIZACIJA U NOVIM DRUŠTVENIM OKOLNOSTIMA

DRAGO OCVIRK, LJUBLJANA

Prije nego što počnem s izlaganjem, volio bih se najprije zahvaliti organizatorima *Teološko-pastoralnog tjedna* za čast i povjerenje koje su mi ukazali pozivom na taj eminentni skup. Vas, štovani slušatelji, molim da mi oprostite moje neznanje hrvatskog jezika. Iako sam prije dvadeset i tri godine maturirao ovdje u Zagrebu, zaborav je učinio svoje, a kako mogu primijetiti gledajući HTV emisiju *Slikom na sliku*, puno se promijenio i vaš jezik.

Nova evangelizacija u novim društvenim okolnostima tema je koju ću vam predstaviti u kratkim crtama. Možda će netko opravdano pomisliti: kako može onaj tko živi drugdje govoriti o novim društvenim okolnostima u Hrvatskoj? I sâm sam imao slične teškoće kad sam se odlučivao prihvatiti ili ne ponudenu temu. No, uvidio sam da se nova evangelizacija ne povezuje toliko na trenutačne političke okolnosti, koliko na duboke promjene koje su zajedničke Hrvatskoj i Sloveniji i na trendove koji mijenjaju sliku europske civilizacije. To što ne živim u Hrvatskoj može, dakle, biti čak i prednost, jer mi omogućava dostatnu distanciju od svakodnevnice i stranačke politike. Ujedno se nadam da će za razumijevanje zadataka i načina nove evangelizacije biti korisna i usporedba između vašeg i slovenskog društva.

Budući da vidim tri novosti koje su došle sada do izražaja i koje će se i dalje utvrđivati te imati sve veći utjecaj na razvoj društva, podijelio sam ovo izlaganje na tri dijela.

- Prva novost za društvo je, svakako, stvaranje moderne nacionalne države.
- Druga novost je prekidanje s totalitarizmom komunističkog tipa i uspostavljanje demokratskog društvenog poretka.

Te dvije novosti su i te kako važne za evangelizaciju, bilo zbog vanjskih mogućnosti koje otvaraju, bilo zbog novih zahtjeva koje postavljaju pred način i sadržaj evangelizacije.

– No, na toj razini susrećemo već i treću novost koja je proizvod dubinskih trendova u našoj europskoj civilizaciji. Riječ je, naime, o prelasku iz totalnog u relativno.

1. Nacionalna država i evangelizacija

Nepobitna činjenica je da je Katolička crkva bila tijekom povijesti, i u Hrvatskoj i u Sloveniji, jedan od najvažnijih, a katkad i jedini nositelj narodne kulture i identiteta. Tu ulogu Crkve nikako ne bismo mogli označiti kao nacionalističku u lošem smislu te riječi, jer Crkva nikad nije zaboravila da je katolička. Njegujući i čuvajući našu kulturu i naš nacionalni identitet, Crkva nas je istodobno otvarala ne samo drugim europskim narodima i razmjeni duhovnih i kulturnih dobara s njima, već i onoj pravoj domovini u kojoj je Bog sve u svemu. Tim dvostrukim otvaranjem, Crkva je uspješno onemogućavala apsolutizaciju i idolizaciju vlastite kulture i nacije.

Nije mi, naime, poznato da su hrvatski ili slovenski katolici govorili o nebeskoj hrvatskoj ili slovenskoj Crkvi u koju ulaziš po krvnoj pripadnosti, neovisno o tome jesi li kršten ili ne, nastojiš li živjeti u Kristu ili ne, po savjesti ili ne, poštuješ li druge ili ne. Katoličanstvo nije, na sreću, koliko mi je poznato, funkcioniralo plemenski, iako bi u tu napast u ovim prostorima moglo zapasti, jer tako razmišljaju, barem neki – koliko sam mogao čuti na ekumenskim simpozijima¹ – u Srpskoj pravoslavnoj crkvi. Prema njihovu tumačenju, dostatno je, naime, da netko bude srpske krvi kako bi bio član »srpske svetosavske velikomučeničke nebeske Crkve«.

Ipak, ta katolička relativizacija nacije i njezine kulture ne znači da narod i njegova kultura nisu mjesto na kojem se Radosna vijest mora uzemljiti, dobiti svoju specifičnu notu kako bi mogla govoriti nositeljima svake specifične nacionalne kulture. Drugi vatikanski sabor vodio je osobito računa o toj dimenziji svake prave evangelizacije, pa je zato okončao s latinocentrizmom i započeo proces delatinizacije zapadne Crkve. Time je omogućio ono što je kasnije dobilo ime inkulturacija i ujedno priznao samobitnost mnogih naroda bez vlastite države diljem svijeta. Crkva im je tako dala pravo na vlastitu kulturu koje su im veći državotvorni narodi osporavali.

Slavenski papa posvećuje posebnu pažnju nacionalnim kulturama i njihovoj promidžbi pa zato i ne iznenađuje što je proglasio apostole Slavena, svetu braću Ćirila i Metoda, za suzaštitnike Europe. Njihovu evangelizacijsku metodu pokazao je u okružnici *Apostoli Slavena za uzor inkulturacije*.

¹ Međufakultetski (Ljubljana, Zagreb, Beograd) ekumenski simpozij u Đakovu 1988. i u Beogradu, 1990.

»U evangelizacijskom radu s kojim su kao pioniri započeli na području na kojem su živjeli slavenski narodi, imamo model za ono što danas nazivamo 'inkulturacija': inkarnacija evanđelja u autohtone kulture i istodobno uvođenje tih kultura u život Crkve« (21).

Velika je potpora svakoj kulturi vlastita država. Dok Slovenci i Hrvati nisu imali svoje države, većinski narod, bilo Nijemci, Mađari, Talijani ili Srbi, nastojao je uništiti našu kulturnu baštinu i samobitnost te nas asimilacijom izbrisati s lica zemlje.² Zato se baš na području nacionalne kulture mogu susretati evangelizacijski naponi i nastojanja države da bude zaista u službi kulturnonarodne zajednice i kulturnonacionalnih manjina na njezinu području. Ako je, naime, put Crkve čovjek i ako je država spremna da mu služi, onda je to moguće ostvariti samo poštivanjem i promidžbom svake nacionalne kulture. O tome je govorio Papa na zasjedanju UNESCO-a.

»Kultura je značajka čovjekova života. Čovjek živi uistinu čovječiji život po zaslugi kulture. Čovječiji život je kultura i u smislu da se čovjek odjeljuje i razlikuje od svega što postoji u vidljivome svijetu: čovjek ne može opstati bez kulture« (6).

Kako moderna znanstveno-tehnološka civilizacija u okviru prevladavajuće logike instrumentalno-mehanističko-ekonomskog razuma nema nikakvog sluha za čovjeka u cjelini, tako nema ni sluha za njegovu kulturu, naročito ako je malena. Sve je jači imperijalizam američko-engleske kulture koja uz pomoć znanosti, tehnologije i ekonomije ugrožava druge nacionalne kulture. Time je pak uvelike ugrožen mali čovjek, jer mu se ruši jedini duhovni svijet u kojem može razvijati sve što je doista čovječje, uključujući i kršćansku vjeru. Evangelizacija ne daje plodove ako ne uoči čovjekove potrebe, bilo duhovne bilo materijalne. Zato vidimo jednu njezinu važnu dimenziju baš na području njegovanja nacionalne kulture.

Na tom području ona može naći zajednički jezik s državom i surađivati u očuvanju i utvrđivanju bilo slovenske, bilo hrvatske kulture. Ipak, s obzirom na to da se evangelizacija provodi u državi u kojoj postoje i nacionalno-kulturne manjine, Crkva je, kako bi uopće bila vjerodostojna i uistinu služila svakom čovjeku, dužna kritički gledati na inače legitimna nastojanja države da očuva svoje jedinstvo.

U tim nastojanjima može se, naime, dogoditi da država izabere na prvi pogled lakši put i pokuša kulturno uniformirati društvo. Time onemogućuje pripadnicima manjina da se u potpunosti ljudski razvijaju i zbog toga dolazi u izravan sukob s kršćanskim razumijevanjem ljubavi i pravde. Evangelizacija u novim društvenim okolnostima Hrvatske, Slovenije i dr. ne može, dakle, mimo činjenice da unutar nacionalne države žive također i narodne manjine. Zato će evangelizacija u svojoj inkulturacijskoj dimenziji uvijek paziti da ne bi Radosna vijest za državotvorni narod postala žalosnom viješću za manjine i njihove pripadnike.

² Neki se još sjećamo beogradskih »zajedničkih jezgri« kojima bismo stvorili novu, »višu« jugoslavensku kulturu koja je imala samo jednu manu: sličila bi srpskoj kao jaje jajetu.

Na tom području situacija Crkve u Hrvatskoj vrlo je različita od situacije u Sloveniji. U Sloveniji imamo talijansku i mađarsku manjinu te Rome (svih ukupno ima oko šest tisuća). Slovensko je područje, dakle, monolitno, a dio hrvatskog područja još je uvijek okupiran i srpska manjina čini, ako se ne varam, oko deset posto stanovništva. Uz tu manjinu ima i drugih. Ta je situacija velik izazov za Crkvu u Hrvata i njezino evanđeosko poslanje. Crkva bi naročito trebala paziti da baš na tom području očuva potrebnu autonomiju od države, da ne bi slučajno slijedila nacionalističke težnje države kad bi ona krenula tim, za kršćane neprihvatljivim, putem.

2. Iz komunističkog totalitarizma u demokraciju

No, ako je na području nacije situacija u Hrvatskoj složenija nego u Sloveniji, mislim da je baš suprotno na političkom planu. Slovenija i Hrvatska nisu, naime, postale samo samostalne države, nego su promijenile i politički režim: odbacivši komunizam, izabrale su demokraciju. Iz mnogih razloga koje sada ne mogu ovdje navesti, vi Hrvati odlučno ste, više-manje u cjelini, otklonili komunistički totalitarizam i počeli graditi demokraciju. To se vidi i po tome što je vjerska sloboda na svim razinama poštovana i podržavana potrebnim zakonima i institucijama. Koliko mogu razabrati izvana, Crkva ima svoje mjesto u medijima, a u školama imate vjeronauk. Iako ima i određenih teškoća, to ne umanjuje činjenicu da je Crkva uglavnom dobila mjesto slično onome u europskim demokracijama.

U Sloveniji to nije tako. Ako smo se mi Slovenci masovno odlučili za svoju državu, nismo se posebno jasno izjasnili za demokraciju. Samo otprilike pedeset i jedan posto Slovenaca birao je nositelje demokracije u Demosu,³ a drugi su birali nositelje komunističkog totalitarizma koji su promijenili dlaku, a ne i ćud. Demokratska je vlast izdržala samo tako dugo da bi postigla međunarodno priznanje, a onda je morala pasti. Slovensko demokratsko proljeće bilo je okončano i sada ponovno vlada komunistička nomenklatura. Jasno je da povratak u komunistički poredak više nije moguć, ali sve pokazuje da će Slovenija zagaziti u tranziciju i da će tranzicija postati nešto trajno, a ne put koji bi vodio u demokraciju. Analitičari, npr. naš najbolji pisac Drago Jančar⁴ koji je upoznao i komunističke zatvore, otkrivaju u sadašnjoj situaciji nov oblik totalitarizma koji nazivaju *cini-*

³ Za vrijeme prvih višestranačkih izbora u Sloveniji stvorila su se dva bloka: u prvome su bile stranke totalitarnog podrijetla, a u drugome bloku, zvanome Demos, koji je bio vrlo heteroklitni, bile su nove demokratske stranke. Prvu višestranačku vladu vodio je kršćansko-demokratski premier Peterle. No, čim je Slovenija bila međunarodno priznata, dio Demosovih lidera, koji su nekada bili komunisti, povezao se sa strankama totalitarnog podrijetla koje su tako ponovno preuzele vlast.

⁴ Usp. D. Jančar, *Egiptovski lonci mesa*, u: Nova revija, 149.

čnom distancijom. Na taj nov oblik totalitarizma upozorava i jedan od otaca države – dr. Franc Bučar.⁵

Da se ti analitičari ne varaju, pokazuje, među ostalim, i odnos države prema vjeri i Crkvi. U kratkom razdoblju Demosa bili su usvojeni neki zakoni koji su ukinuli u nebo vapijuće nepravde i diskriminacije prema vjernicima. Crkvi je bilo vraćeno nešto od njezina imanja, ona je ušla tjedno po nekoliko minuta u nacionalne medije i teološki fakultet bio je privremeno uključen u Sveučilište koje je on, s još dva druga, 1919. godine i ustanovio. Usporedimo li ta dostignuća s europskim standardima, vidjet ćemo da je to vjerojatno ispod najnižih demokratskih standarda bilo gdje na svijetu.

To se naročito vidi na primjeru škole. Privremeni Demosovi školski zakoni omogućili su, naime, slobodno ili privatno školstvo. To je Crkva iskoristila i osnovala tri gimnazije i nekoliko dječjih vrtića. No, prijedlog novog školskog zakonodavstva koji su saboru predložili liberali *de facto* te škole ukida, jer izričito zabranjuje »konfesionalno djelovanje« u privatnim školama s koncesijom. A koncesija, među ostalim, znači i to da privatnu školu financira država. Dok imate u Hrvatskoj vjeronauk u školi, kod nas se Crkva uopće nije usudila predložiti nešto slično. Tražila je samo nekakav vjerski predmet koji bi ukazao na vrijednost i značenje kršćanstva za čovjeka i naš narod, pa je doživjela oštru medijsku kampanju u duhu najprimitivnijeg protukršćanskog komunizma. Ta kampanja traje već više od dvije godine.

Svi pokušaji Crkve u Sloveniji da je se tretira barem u skladu s najnižim demokratskim standardima nisu naišli na razumijevanje. Službeni pregovori između Crkve i države koji su trajali dvije godine obnavljali su se samo onda kad je liberalima na vlasti to služilo pred ljudima ili pred svjetovnom javnošću kao demokratska legitimacija. No, prije pola godine ti dogovori su okončani bez ikakvog rezultata i odlučeno je da će se vlada dogovarati sa Svetom Stolicom. Razumljivo, u tom smjeru vlada nije poduzela nikakve korake.

U tim okolnostima Crkva u Sloveniji mora i dalje u okviru svojeg evangelizatorskog poslanja upozoravati na osnovne etičke društvene norme na kojima počiva demokracija. Njezin status i netrpeljivost prema vjernicima samo su jedan pokazatelj kako smo zapravo još daleko od demokracije. Boreći se za svoja prava, Crkva se bori i za prava svih.

Kakogod bio za vjernike i Crkvu u Sloveniji položaj loš s obzirom na demokratske standarde, ipak možemo iz njega izvuci jednu važnu spoznaju za evangelizaciju danas i sutra u nas i u vas.

Naime, svaka vlast, pa i ona demokratska, pokušava se uzdignuti nad društvo i vladati tako da najprije zadovolji svoje djelomične interese te tu djelatnost

⁵ Usp. F. Bučar, *Naš liberalizam*, u: Nova revija 150.

prikazuje kao nastojanje na općem dobru. U te projekte pokušava Crkvu ili uključiti, ili je pak potpuno marginalizirati. Mislim da ste vi u Hrvatskoj bliže prvoj varijanti – nekoj povezanosti s vlašću – a mi smo u Sloveniji sigurno u drugoj, dakle krajno marginalizirani. Čini mi se da se takva koncepcija odnosa temelji na paradigmi: »*Dajte caru što je carevo i Bogu što je Božje*«. Ta je paradigma funkcionirala u srednjovjekovnom društvu u kojem je kršćanstvo bilo opća (totalna) religija i jedini nositelj i stvaratelj smisla. U pluralističkoj demokraciji kršćanstvo ne može više tako funkcionirati, jer bi se udaljilo od osnovne evanđeoske postavke o odnosima vlast/vjera i time kompromitiralo u očima suvremenog čovjeka.

Kršćanska paradigma vlasti je zapravo *dajte čovjeku što je njegovo*. Zato se Crkva danas u svojem evangelizacijskom poslanju ne može više stavljati u poziciju moći, što svaka vlast čini, nego u poziciju čovjeka kojemu ta vlast uskraćuje njegova prava. Ako je put Crkve usitinu čovjek, onda će biti glasnik onih bez prava glasa, tražitelj onih na društvenom rubu i njihov voditelj natrag u društvo, svoj će dom imati među beskućnicima i izbjeglicama, zajedno s besposlenima tražit će posao... S te pozicije nužno će biti kritična prema svakoj vlasti i neće tražiti da, u suradnji s njom, odozgora i silom, naviješta Radosnu vijest Božjeg oslobođenja od svih oblika grijeha, osobnog i strukturnog.

Crkva koja radosti i nade, žalosti i tjeskobe ljudi u društvu čini svojima neće moći ostati onakva kakva je bila dosad, jer je to njezino dosadašnje lice zapravo odziv na radosti i nade, žalosti i tjeskobe drugih ljudi u drugim vremenima. Kako na tom svijetu sve prolazi, neminovno će proći i to lice Crkve, da bi se preporodila u moći Raspetoga i Uskrsloga te mogla i dalje ne samo naviještati već i omogućavati pashalnu tajnu prijelaza iz smrti u život. Da bi dala čovjeku njegovo, ona i sama mora u svojim strukturama, običajima, mentalitetu, praksi te čak i vjerskim sadržajima kroz neizbježnu kenozu, da bi po njoj Krist mogao i dalje liječiti, tješiti, oslobađati, odrješivati od grijeha, oživljavati...

Razmišljanje o promjenama koje traže nove društvene okolnosti od Crkve, i u njezinim strukturama i u sadržaju njezina naviještanja, vodi nas ka trećoj i najdubljoj razini novosti koja se događa u čitavoj našoj civilizaciji.

3. Iz totaliteta u relativnost

Činjenica je da su slovensko i hrvatsko društvo u procesu velikih i sudbonosnih promjena. Njih je potaknulo stvaranje vlastite države i, spor ili brz, prijelaz u demokraciju. Unatoč povijesnom značenju tih dvaju događaja, mi ipak moramo uočiti i ono dubinsko događanje koje je prouzrokovalo taj emancipacijski i demokratski potres. Komunistički režim uništila je, naime, dugotrajna konfrontacija između, na jednoj strani pretenzije na totalitet i, na drugoj strani, realnosti rela-

ativnog.⁶ Iako je kršćanstvo izašlo iz komunističkog ropstva kao pobjednik, ta je pobjeda zapravo Pirova.

Naime, onaj oblik kršćanstva koji je i sam pretendirao na totalitet isto je tako srezan kao i komunizam ili bilo koja druga pretenzija na totalitet. Kršćanstvo je bilo jedini institucionalizirani prostor koji komunizam nije htio niti ga je mogao ideološki integrirati, zato je baš na temelju njega bilo moguće dovesti u pitanje legitimitet komunističkog režima. Kako kaže Patrick Michel, analizirajući događaje na Istoku:

»Sve se dogodilo, kao da je religija pomogla rođenju političke modernosti, a ta je – i to je treba podcrtati – u svemu ugrožava, barem na institucionalnom području (ako uzmemo za primjer sekularizirani Zapad)«. ⁷

I u nas ulazimo u svijet relativnoga, u svijet odnosa bez jednog stalnog središta, bez fiksne točke. Teškoća da razumijemo današnjicu je i u tome što nam još nije uspjelo izraditi misao i jezik za ono što je tranzitno, prolazno. Naše kategorije su uglavnom fiksne, uzete iz svijeta umjetno stabiliziranog oko jedne posljednje referencije. Mi kršćani smo tu posljednju referenciju koja je danas uglavnom odbačena izjednačavali s Bogom. No, ako je u pitanju ta referencija, to još ne znači da je time u pitanju i Bog. To vjerojatno znači samo to da ćemo morati i mi kršćani naučiti živjeti i misliti u relativnome, dopuštati različitost i s drugima uvijek ponovno uspostavljati dijalog i ulaziti u nj.

Ako ti zahtjevi zvuče kao novi, to nam se može činiti jedino s vidika dosadašnje prakse i iskustva, a u duhu vjere su oni jedna od bitnih dimenzija kršćanstva. Na to nas je, među ostalima, na početku stoljeća podsjetio Charles Péguy, jedan od desetorice najprisnijih kršćana svih vremena po mišljenju Hansa Ursa von Baltazara, kad je govorio o Bergsonu:

»Gospodin Bergson... nas ponovno uvodi u kršćansku situaciju i stajalište, u jedinu kršćansku situaciju i jedino stajalište, doslovno čini da ponovno nađemo kršćansku točku, vidni kut, životnu točku i bivanjsku točku kršćanstva. *Postavlja nas, naime, u privremeno i u prolazno i u golotu koja je zaista čovjekovo stanje.*«⁸

Iz prihvaćanja takvog shvaćanja kršćanstva ponajprije slijedi iskreno pristajanje uz poštivanje čovjekove savjesti i slobode u duhu koncilske izjave o vjerskoj slobodi (*Dignitatis humanae*), i u svezi s tim poštivanje pluralizma i promicanje dijaloga sa svima. Mislim da se u tom smjeru odlučno angažirao koncil, a i suvremeni pape.

⁶ Usp. P. Michel, *L'illusion du retour du religieux*, u: *Projet* 240, Paris, 194–94, 68.

⁷ P. Michel, n. dj., 69.

⁸ Povijesno i teološko je obradio pitanje apsolutnosti kršćanstva R. Bernhardt, *Christianity without absolutes*, SCM, London, 1994., Filozofski i teološki pristupio je tom problemu S. Breton, *Unicité et monothéisme*, Cerf, Paris, 1981.; *Théorie des idéologies*, Desclée, Paris, 1976.

⁹ Ch. Péguy, *Note conjointe sur M. Descartes et la philosophie cartésienne*, Oeuvres en prose 1909.–1914. Pléiade, Paris, 1961., 1520.

Za nas ljude ne postoji nikakva Siriusova točka s koje je moguće sve vidjeti i svime ovladati. Zato za modernog čovjeka nije vjerodostojan onaj tko tvrdi da zna sve. Takvu instanciju nitko više ne uzima ozbiljno niti je spreman slušati je. Čak i znanost koja je dugo glumila da sve zna ili će znati izgubila je taj položaj. U tom smislu završeno je moderno doba naše civilizacije koja je apsolutizirala čovjeka, njegov razum i slobodu, vjerujući kako svojom moći može i smije sve nadvladati: druge civilizacije, prirodu, društva, čovjeka... Zato danas govorimo o svršetku kartezijansko-newtonske paradigme.

Nova paradigma koja pred nama nastaje dobila je ime holistička. To je paradigma suživota i povezivanja svih snaga za postizanje zajedničkih ciljeva. Koji su ti ciljevi, stvar je dijaloga, polemika, traženja, rasprava svih i svakoga. Danas je došlo i u nas – možda manje u Hrvatskoj nego u Sloveniji zbog uloge katoličanstva u oblikovanju hrvatskog nacionalnog identiteta, a i sadašnje vojno-političko stanje privremeno usporava te promjene – do individualizacije vjerovanja i načina pripadnosti. To se pokazuje u rasprsnutosti religijskog »vjerovanja«, onoga, dakle, što su ljudi još sposobni i mogu vjerovati. Kažimo samo usput da je taj proces relativizacije isto tako pogodio vjerovano u politici.

Zbog tog procesa relativizacije koji potkopava, među ostalim, i društvenu povezanost bili su zabrinuti i teoretici demokracije i filozofi. Alexis de Tocqueville pokazao je da moderno društvo mijenja svoje sveze zbog »oduševljenosti« za »jednakost uvjeta«. Iz takvog društva niče pojedinac kao prva i posljednja referencija koji je u vječitom natjecanju s drugima. Takvog pojedinca zanimaju vlastiti interesi i sudbina te sreća i zadovoljstvo njegovih, dok je sve manje zainteresiran za javni život ili za angažiranje u duhu kršćanske ljubavi. Postoji ozbiljna opasnost da se takav pojedinac ne brine zbog »demokratskog despotizma«, ako u njemu može zadovoljavati svoje interese. Slično misli i Nietzsche kad upozorava na štetu koja je nastala rušenjem društvenih hijerarhija. Oštro je napao Luthera i protestantsku reformaciju koja je uništila katoličko aristokratsko uređenje i zamijenila ga pojedincem bez duha¹⁰ i poštivanja prema bilo čemu. Nietzsche se boji dominacije »posljednjeg čovjeka« koji se bavi jedino svojom »malom srećom« i gluh je za Zaratustrin nauk koji poziva na transcendiranje samog sebe. Čovjek koji traži jednakost (»Svi hoće isto. Svi su jednaki: tko misli drukčije ide dragovoljno u ludnicu«¹¹) spreman je kleknuti pred »novim idolom«, »najstudenijim od svih studenih čudovišta« – državom, ako mu ona garantira njegovu malu sreću.

Tradicionalisti, npr. Joseph de Maistre, vidjeli su rješenje za moderno društvo u njegovu utemeljivanju u Bogu. Ta tradicionalistička interpretacija slabosti modernog društva uvijek se ponovno pojavljuje i pokušava od religije ponovno

¹⁰ F. Nietzsche, *Le gai savoir*, 358.

¹¹ *Ainsi parlait Zarathoustra*, Prologue, 5.

napraviti temelj društvenih veza. Kako bi takvo društvo izgledalo, pokazali su nam etnolozi na primjeru primitivnih tradicionalnih društava.

No, kad bi nam i uspjelo stvoriti takvo društvo, naša religija, kršćanstvo ne bi nam dopustila da ga prihvatimo. Kršćanstvo se, naime, pojavljuje kao radikaln prekid sa židovskom religijskom kulturnom i teokratskom tradicijom. Kriterij kojim prosuđuje tradiciju jest čovjek (npr. poštivanje subote). Pavao traži od Židova i pogana koji su se obratili ne da odbace svoje tradicije nego da ih vrednuju prema njihovoj sposobnosti, da poštuju Kristov duh i najslabaišnijeg među braćom (prim. Fil 4,5; 1 Sol 5,21). Krist je zacrtao jasnu razliku između njegova i zemaljskog kraljevstva. Sv. Augustin, koji je to kasnije tematizirao kao Božju i zemaljsku državu, stoljećima je inspirirao više-manje konfliktne odnose između trona i oltara. To je bila cijena za vjernost evanđelju koje ne dopušta da ijedno društvo i njegovo uređenje izjednačujemo s Božjim kraljevstvom, kao što čine primitivna društva. Zato francuski isusovac Paul Valadier s pravom konstatira:

»Tako se gubi veza između društva i religije: sve što društvo propisuje nije nužno po Kristovu duhu, učenik se mora čuvati da ne bi zapao u sužanjski konformizam u odnosu prema svijetu i njegovu duhu... (...) Tvrditi možemo, dakle, ne samo da kršćanstvo postavlja nejednakost između društvenog (ili primljenih tradicija) i religije, nego institucionalizira originalnu diferencijaciju (i možda čak dosta jedinstvenu u povijesti religija) između političkog i religijskog.«¹²

To ipak ne znači da se kršćanstvo povlači iz društva. Baš suprotno. Budući da ne traži od Boga da bude garant zakona koji posve pokriva društvo, može ostvariti svoju originalnost, to jest tako odgajati i motivirati ljude da slobodno i inovativno stvaraju uvjete za zajednički život. Vjera im, dakle, predlaže jedini zakon koji je po mjeri slobode, zakon ljubavi. Taj zakon zahtijeva od ljudi da, mobilizirajući osjećaje, volju i pamet, traže putove poštivanja drugoga i naročito svih onih koji su na bilo koji način isključeni iz društva ili marginalizirani.

Moderno društvo ugrožava narcizam ili neodgovorni individualizam. Rješenje nije, kako smo mogli iskusiti, ni kolektivizam, ni nacionalizam, niti ikoji drugi oblik totalizacije, nego drugi oblik individualizma, *odgovoran ili solidaran*,¹³ koji raste iz slobodnog angažiranja čovjeka za čovjeka. Na tom području kršćanstvo je i te kako jako, jer uči ljude da se služenje Bogu ostvaruje uvijek samo služenjem ljudima, da prva zapovijed uključuje drugu. Time ptiče ljude da tamo

¹² P. Valadier, *Lien social er religion chrétienne*, u: *Projet* 240, 1994.-95., 89.

¹³ O tome sam pisao, među ostalim, i u raspravi *Z drugim(i) do lastne uresničitve*, v: *Evropa na razpotju*, *Zbornik predavanj s teološkoga tečaja o aktualnih temah za študente in izobražence 1993-94*, Ljubljana, 1994. Nov demokratsčan mentalitet analizira G. Lipovetsky u djelu s vrlo rječitim naslovom: *Le crépuscule du devoir. L'éthique indolore des nouveaux temps démocratiques*, Paris, 1992.

gdje su ne vide samo sebe, nego da se slobodno i u radosti angažiraju jedan za drugoga i naročito za zajedničko dobro.

U svijetu relativnog kršćanstvo je jedan od čimbenika, ne baš najmanji, koji uvijek iznova plete rastrganu mrežu međusobnih i društvenih odnosa, a oni su jedini prostor u kojem čovjek može postajati čovjekom i uspinjati se, po ljubavi i pravdi prema drugome, k Bogu samome¹⁴. Kršćanstvo je religija Logosa, Riječi i time neminovno komunikacije, novog saveza i uvijek novih savezništava.

Nijedno društvo ne može opstati samo po sebi, već je potrebno da se ljudi uvijek ponovno angažiraju u njegovu održavanju, očuvanju i prilagođavanju novim okolnostima i danostima. I vi i mi iskusili smo da nema ni hrvatskog ni slovenskog društva bez stalnog angažiranja. Da, neki su išli čak do krajnjih granica, do samog vrhunca angažmana za hrvatsku i slovensku zajednicu, dajući svoj život. Bez svih tih malenih i velikih žrtava ne bi bilo nijednog društva: ono stoji ili pada spremnošću svakog čovjeka da se iz ljubavi prema bližnjemu daruje.

Kršćanstvo je izraslo iz takve ljubavi i promicalo ju je, eto, već dva tisućljeća. Nastavi li tom divnom božanskom izmjenom ljubavi po Kristovoj mjeri – *commertia gloriosa*, govori moliva 20. nedjelje kroz godinu nad misnim darovima – prestupit će i prag trećeg tisućljeća kao dragocjen i tražen služitelj čovjeka i društva, zapravo čitava ljudskog roda.

Kako je ljubav strpljiva i snažna (usp. 1 Kor 13), ona će naći i prave riječi za čovjekova pitanja i traženja u nas i drugdje. To će povući za sobom strukturalne i institucionalne promjene te stvaralački prekid s velikim dijelom dosadašnje teološke tradicije. Bitna je, naime, ljubav po Kristovoj mjeri, a kako to izričemo, ovisi o brojnim društvenim i kulturno-civilizacijskim okolnostima. Nasljedovanje Krista i situacije u kojima spašava čovjeka tako su brojne da je već evanđelist Ivan morao ustanoviti:

»Ima još mnogo toga što učini Isus i kad bi se sve redom popisalo, sav svijet ne bi obuhvatio knjiga koje bi se napisale« (Iv 21,25).

A novi *Katekizam katoličke Crkve*, ponavljajući tridentinski katekizam, stavio je nauk na njegovo pravo mjesto, u službu ljubavi:

»Sva bit nauka i poučavanja mora smjeriti k ljubavi koja nema kraja. Doista, bilo da se izlaže ono što treba vjerovati, ili nadati se, ili činiti, uvijek i u svemu treba isticati ljubav našeg Gosподina da se shvati kako svi čini savršene kršćanske kreposti mogu izvirati samo iz ljubavi i da im je ljubav konačni cilj« (25).

¹⁴ Osnovno značenje odnosa nedavno je podcrtao i kardinal Ratzinger u svojem izlaganju u francuskoj Akademiji moralnih i političkih znanosti. »Biblijski je Bog, dakle, Bog u odnosu. (...) Kad kažemo za čovjeka da je slika Božja, to znači da je biće koje je konstitutivno u odnosu, da preko svih svojih odnosa i u njima traži odnos koji je temelj njegova bića.« Navodi *La Croix* 25. 1. 1995.

Imamo li na umu tu služiteljsku narav vjerskog nauka i teoloških proizvođa¹⁵, nećemo osjećati potrebu da njime pokušavamo totalizirati društveni idejni horizont, već ćemo nastojati da totalno, na Kristov način ljubimo bližnje i pomazemo im uzdignuti se iz narcističkog individualizma do iste takve božanske ljubavi u korist čitavog društva.

Epilog: Zašto Bog šuti?

Veliki japanski pisac Shusaku Endo, koji je katolik, u noveli s nazivom *Šutnja* postavljao je pitanje: *Zašto Bog šuti?* u usta misionara Rodrigeza. Taj je za vrijeme velikih progona u XVII. stoljeću ostao jedini misionar u Japanu, pa su ga vlasti tražile i progonile. Gledajući kako mučenički umiru njegovi vjernici, vikao je Bogu zašto šuti. Kad je bio izdan te uhićen i on, odlučio je pogaziti svete slike, ne da bi spasio sebe već da bi vojnici prestali mučiti i ubijati njegove vjernike. Ali i tada je Bog šutio. Tek kad je podijelio odrješenje svojem izdajici i izdajici kršćana Kičidžiru, dobio je odgovor na to strašno pitanje. Novela završava riječima:

»Kičidžiro je lagano naricao; zatim je napustio kuću. Svećenik je podijelio sakrament koji može podijeliti samo svećenik. Nema sumnje, njegovi bi drugovi svećenici osudili taj čin kao svetogrdje; ali ako je izdao njih, nije izdao svojega Gospodina. Sada ga je ljubio drukčije nego prije. Sve što se dogodilo dosad bilo je potrebno da bi došao do te ljubavi. – Čak i sada sam posljednji svećenik u toj zemlji. Ipak naš Gospodin nije šutio. Čak kad bi i šutio, moj život je govorio o njemu sve do današnjeg dana.«

I danas, kad smo na redu mi da u novim okolnostima naviještamo radosnu vijest, Bog ne šuti. Govori, naime, po onima koji prihvaćaju i nasljeđuju njegovu Riječ. O tome kako ćemo se mi angažirati prema bližnjemu i čitavom društvu, unatoč svim našim izdajstvima, nesposobnostima, ograničenjima... no poticani Kristovom ljubavlju i uzorom, ovisi koliko glasno i jasno će Bog govoriti našim suvremenicima i biti slušan.

¹⁵ U raspravi *Iz ljubezni za ljubezen* (u: Bogoslovni vestnik 1993., 1-2, 11-28) opširno obrađujem tu služiteljsku (anciliarnu) narav institucionalnih, konceptualnih i simboličnih izražaja vjere.

Zusammenfassung

In Vortrag »Neuevangelisierung unter neuen gesellschaftlichen Bedingungen« wird von den drei neuen Fakten ausgegangen, um über die Neuevangelisierung in unseren Gegenden recht reden zu können: es sind neue Nationalstaaten entstanden; der kommunistische Totalitarismus ist vor neuer nun im Ausbau begriffenen demokratischen Gesellschaftsordnung gewichen; unsere heulige Zeit ist durch den »postmodernen« Übergang von Totalität zur Relativität gekennzeichnet. Unter diesen Bedingungen ist es die Aufgabe des Christentums in Theorie und Praxis das Prinzip der Verantwortung und der Solidarität im gesellschaftlichen Leben voranzubringen, sowie gegen die totalitäre Tendenzen zu verteidigen, die sich im »postmodernen« Relativismus bemerkbar machen.